

СВЯЩЕНИЦЬКА РОДИНА КРИЖАНОВСЬКИХ СЕРЕД ДУХОВНОЇ ЕЛІТИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Дослідження та відтворення біографістики священицької династії Уманщини ХІХ – початку ХХ століття, яка своєю сумлінною працею сприяла духовному збагаченню суспільства.

Ключові слова: православне духовенство, Уманщина, династія, духовна еліта.

Протягом усієї вітчизняної історії Православна Церква займала одне з важливих місць. Православ'я було потужним унікальним явищем, яке впливало на прогресивні зміни та всебічний розвиток суспільства, зберігаючи зв'язок з національним життям і традицією українського народу. Відомий український історик Д. Дорошенко зазначав, що православне духовенство утворило в Україні з кінця ХVІІІ ст. окремий стан, який близько стояв до народу і був тісно зв'язаний з його долею, з його добробутом [5,с.42]. Проте за часто вживаним загальним терміном „парафіяльне духовенство” губляться імена менш відомих і невідомих священиків, а разом з ними і їх родин, чиї імена зберегли лише архівні джерела. А між тим, вони формували суспільну мораль, були духовниками, вчителями і найпершими порадиниками простого люду. Для багатьох вони слугували взірцем добропорядності і моральності, були представниками того світу, до якого прагнула пересічна християнська душа. Їх імена потрібно повертати із забуття, тим більше що багато з них уже стерті з пам'яті вітровіями радянської доби. Але ж вони склали духовну еліту українства і тому для глибшого дослідження та відтворення минулого важливим є винайдення та відтворення біографічних відомостей про окремих представників духовенства та їхніх родин, роль яких у національно-культурному та суспільно-політичному житті населення Уманщини ХІХ – початку ХХ століття була досить значною.

Історіографія окресленої проблеми відсутня. Лише у монографії Т.В. Кузнець, яка досліджувала православне духовенство Уманщини ХІХ –

початку ХХ століття, висвітлені окремі факти життя членів родини Крижановських [8]. І «Киевские Епархиальные Ведомости» містять некролог одного з представників цієї родини – Миколи Крижановського [6]. Операючись на названі публікації та залучивши нові архівні джерела, спробуємо створити узагальнений портрет священницької родини Крижановських.

Метою нашої розвідки є використання новоялених архівних джерел для найповнішого відтворення біографістики родини Крижановських, які своєю багатогранною неоціненною працею заслуговують на пошану та пам'ять майбутніх поколінь.

У ХІХ ст. Уманський повіт був одним з найбільших у Київській губернії (третій за площею і другий за кількістю населення), на його території функціонувало найбільше з усіх повітів православних храмів, відповідно, і духовенства в ньому було чимало. У цей період існували своєрідні священницькі династії, які тривалий час служили у одних і тих самих парафіях, а отже утримували у своїх руках окремі населені пункти [9,с.110]. Родина Крижановських не була винятком. Згадки про священника на прізвище Крижанівський подибуємо ще з кінця ХVІІ століття [7,с.134].

Першим представником названої родини постає Сава Крижановський. Дані про священника досить скупі, але навіть коротка інформація дозволяє нам персоніфікувати названу особу. Народився Сава Крижановський у 1748 році. Навчався в духовній семінарії. 19 квітня 1796 р. був висвячений у сан священника. У клірових відомостях церков Уманського повіту за 1827 рік він записаний при церкві Преображенській с. Мала Маньківка. Був одружений, але залишився вдівцем [13,арк.73]. Про дітей священника інформації ми не маємо, але можна припустити, що Григорій Савович Крижановський, про якого йдеться далі, – його син. Про сумлінну службу о. Крижановського у приході Малої Маньківочки свідчать документи Уманського повітового суду [3,арк.136–138].

Григорій Савович Крижановський, народився 1780 р. чи 1787 р. (за різними джерелами) у сім'ї священника. Навчався в Київській духовній Академії

у класах риторики та латинської мови. По закінченню академії, 25 березня 1811 року, Григорій був рукопокладений дияконом церкви Св.-Преображенської с. Малої Маньківочки Уманського повіту [13,арк.73]. Через п'ять років, 12 березня 1816 року, Григорій Савович був висвячений у сан священника тієї ж церкви. Прослужив о. Григорій при церкві 25 років, поки 12 вересня 1841 року село не було розформовано військовим керівництвом. Тоді його за наказом було переведено до Миколаївської церкви с. Багви. Через чотири роки, 29 січня 1845 року, за його ж проханням священника переведено до церкви Миколаївської м. Ольховець Звенигородського повіту. Прослуживши деякий час при церкві, священник передав приход своєму зятю, а сам перевівся до церкви Іоанно-Богословської с. Янківки Уманського повіту. Досягнувши поважного віку, о. Григорій у 1857 році звільнився за штат, а його місце посів син Вукол [12,арк.427–428].

Священик був одружений та мав шестеро дітей. Дружина – Євгенія (ім'я неточне – *Авт.*) (1794 р. н.). Старший син – Полікарп (1823 або 1824 р. н. – за різними джерелами), далі – Семіон (1827 р. н.), Вукол (1829 р. н.), Іван (1833 або 1837 р. н. – за різними джерелами) – закінчив Київську духовну семінарію, Анастасія (1815 р. н.), дівчина, ім'я не розбірливе (1821 р. н.) [15, арк. 663].

Отже, справу о. Григорія продовжили його сини. Про Івана відомостей не маємо. А Вукол у 1855 році, закінчивши Київську духовну семінарію з атестатом 2-го розряду, 22 грудня 1857 року був рукопокладений священником до Янківської Іоанно-Богословської церкви на місце батька. Священик був одружений з Марією Іванівною (1840 р. н.) і мав троє дітей: Дмитро (1857 р. н.), Марія (1859 р. н.), Єлизавета (1860 р. н.) [12,арк.427–428].

Вукол Крижановський, крім сумлінного виконання свої священницьких обов'язків, не залишався байдужим до освіти місцевого населення. 8 листопада 1860 року о. Вукол відкрив у селі парафіяльну школу. Викладання у школі проводив диякон (прізвище нерозбірливе – *Авт.*) під наглядом священника. Навчання проходило в церковному будинку. Дітей навчали грамоті, часослову,

Псалтирю та письму [10,арк.21–23]. Незважаючи на матеріальну скруту, яка той час панувала в школі, священнику все ж таки вдавалося втримати порядок та благоустрій, за що у 1870 році отримав нагороду – набедреник. Це була остання нагорода о. Вукола: 19 грудня 1873 року він помер [8,с.485].

Наступним представником родини Крижановських був Харалампій Ігнатович Крижановський, священник церкви Покровської села Попівки Уманського повіту. Народився Харалампій Ігнатович 1795 або 1796 року (за різними джерелами). За даними сповідних розписів 1834 року, священник був удівцем. Мав одного сина – Симона (Симеона) (1824 або 1825 р. н. – за різними джерелами). Священик мав молодшого на кілька років брата Федора [14,арк.817;15,арк.820].

Харалампій Крижановський, за ревізіями 1811 р. та 1815 р., записаний у чині духовенства с. Княжики Липовецького повіту. Харалампій навчався в Київській духовній академії, яку закінчив успішно та з гарною поведінкою. На власне прохання 27 липня 1818 року його було рукопокладено дияконом Успенської церкви с. Княжої Криниці Липовецького повіту. 11 серпня 1820 р. Харалампій був переведений на місце диякона до церкви с. Циберманівки, а 8 лютого 1822 року переведений на вакантне місце до Покровської церкви с. Княжики. Тут священник сумлінно виконував свої обов'язки [16,арк. 3]. Але через малолюдність приходу та бідність прихожан священник не мав достатнього прибутку для утримання себе та своєї сім'ї. А оскільки в о. Харалампія було два сини (хоча у сповідчих розписах за 1834 р. записаний тільки один син), то він мав подбати про їхню належну освіту. Тому в 1825 році священник звернувся із проханням до Св. Синоду про переведення його на священицьке місце до церкви Покровської с. Попівки Уманського повіту [16,арк.1]. Прихожани села Попівки схвалили кандидатуру Харалампія Крижановського: «...есть человек добрый, в домостроительстве своем не ленив, не клеветник, не сварлив, не любодейца, не пьяница. В воровстве и обманах не изоблаченный, доброправен, поведения честного и потому мы его, священника Крижановского, желаем иметь при нашем приходе священником...» [16,арк. 2].

Харалампій Крижановський, очевидно, деякий час обіймав посаду депутата, підтвердженням чому є документ Уманського повітового суду за 1830 р., де він записаний на посаді депутата від духовенства [2,арк. 4]. Про подальшу службу о. Харалампія, на жаль, інформації не маємо.

Іншим яскравим представником родини є Павло Микитович Крижановський. Народився він у 1853 році в сім'ї священника. У 1873 році закінчив Київську духовну семінарію з атестатом 2-го розряду. У липні того ж року був призначений псаломником до Успенського собору м. Сквири, де суміщав посаду псаломника та вчителя. А 24 липня 1876 року на власне прохання переведений на священницьке місце в с. Бачкурин Липовецького повіту. 5 грудня того ж року – рукопокладений дияконом, а 12 грудня – священником Параскевської церкви с. Доброводи Уманського повіту. У березні 1891 року за сумлінне виконання пастирських обов'язків священник отримав першу свою нагороду – набедреник. 28 травня 1897 року за участь у народному переписі населення височайше нагороджений бронзовою медаллю [11,арк.257–258]. Наступною нагородою – скуфією – о. Павла нагороджено 24 січня 1901 року (резолуція Митрополита за № 267–268). Через рік священник отримав камилавку. Як досвідченого і авторитетного священника, Павла Крижановського у 1904 році призначили членом благочинницької ради 1-го округу Уманського благочиння. 6 травня 1910 року о. Павло отримав чергову нагороду – наперсний Хрест від Св. Синоду, а 26 червня того ж року його призначили помічником благочинного 1-го округу. Самовідданою працею священник заслужив на подяку з видачею похвального листа і благословення Божого (резолуція Митрополита від 30 червня 1913 року). Пізніше, через два роки, 6 травня 1915 року, Павло Крижановський за службу по єпархіальному відомству був нагороджений Орденом Св. Анни 3-го ступеня [8,с.214–215].

Павло Микитович був одружений та мав восьмеро дітей. Старша донька – Вікторія (р. н. не відомий), була дружиною священника (прізвище нам також невідомо), син Микола (1880 р. н.) служив судовим слідчим. Другий син – Олександр (1882 р. н.), у 1900 році навчався разом з Миколою в Київській

духовній семінарії. Третій син – Леонід (1884 р. н.), учителював у земській школі. Друга донька – Лариса (1885 р. н.), також була дружиною священника – Костянтина Буйницького. Третя донька – Серафима (1888 р. н.), разом з Ларисою навчалась у Київському училищі на кошти батька. Ще один син – Василь (1891 р. н.), навчався в Комерційному інституті, а наймолодша донька Любов (1897 р. н.) – в Уманській гімназії [11, арк.257–258]. На жаль, інформації про наслідування батьківської справи синами о. Павла не маємо.

Не тільки о. Павло наслідував батьківську справу, а і його молодший брат – Лаврентій Микитович Крижановський. Народився він у 1858 році. 26 червня 1881 року закінчив Київську духовну семінарію з атестатом 1-го розряду зі званням «студент». 29 жовтня того ж року правління Богуславського духовного училища із затвердженням єпархіального архієрея обраний на посаду вчителя географії та арифметики цього ж училища. 9 лютого 1887 року наказом урядового сенату «возведен в чин колегенського секретаря со старшинством». 1 листопада того ж року прийняв священницький сан та був рукопокладений священником до Хрестовоздвиженської церкви с. Глибочок Уманського повіту. Священослужіння о. Лаврентій поєднав з виконанням адміністративно-організаційних обов'язків: 11 березня 1893 року його призначено на посаду духовного слідчого 3-го благочинницького округу. 28 липня 1898 р. був обраний членом благочинницької ради того ж округу. Сумлінне виконання своїх обов'язків, організаційні здібності були оцінені єпархіальним керівництвом, і 14 травня 1896 року священник був нагороджений набедреником до дня священного коронування Їх Імператорської Величності. 26 травня 1903 року Крижановського призначили благочинним 3-го округу. У травні того ж року його нагородили скуфією. Коли священнику виповнилося 47 років, він залишив своє місце у с. Глибочок. Про подальше його служіння відомостей не маємо [8, с.189].

Священик був одружений та мав п'ятеро дітей. Дружина – Олександра Родіонівна (1860 р. н.). Старший син – Євгеній (1884 р. н.), закінчив Київську духовну семінарію. Доньки: Феодора (1885 р. н.) та Зінаїда (1887 р. н.), обидві

навчалися в духовному училищі на кошти батька. Другий син – Михайло (1890 р. н.). Наймолодша донька – Ніна (1894 р. н.) [11,арк.252–253].

Удалося знайти відомості про ще одного представника родини Крижановських – Олександра Васильовича. Народився він у 1803 році в священицькій сім'ї. Закінчив Київську духовну семінарію з атестатом 2-го розряду. 15 квітня 1828 року Олександр Васильович був рукопокладений священиком церкви Христо-Воздвиженської с. Оксанина Уманського повіту. Як і більшість парафіяльних ієреїв, священик опікувався шкільною справою. За даними на 1 липня 1862 року, в церковнопарафіяльній школі та школі грамоти навчалось 146 учнів. Настоятель сільського храму водночас був і священиком, і викладачем закону Божого, й організатором освіти молоді. Зразкове виконання обов'язків було відзначено єпархіальним начальством. Священик мав бронзовий Хрест та медаль за Кримську війну. 25 квітня 1864 року священик отримав останню нагороду – скуфію [8,с.318–319]. У 1850 році о. Олександрю виповнилося 47 років. Він залишився вдівцем з чотирма дітьми: 16-річним Ігнатієм, 11-річним Миколою, 14-річною Анастасією та 9-річною Олександрою. Відомо, що Микола навчався в Київській духовній семінарії. Про навчання інших дітей відомостей не маємо. За ревізією населення 1858 року, священик Олександр Васильович Крижановський знаходився в Оксанинській парафії із сином Миколою та донькою Надією, яка вдовою повернулася до батька з Липовецької Соборної Воскресенської церкви. Її чоловік – Микола Матвійович Солгушкін – помер, залишивши трьох синів: 6-річного старшого (ім'я не вдалося встановити), який у 1861 р. навчався в нижньому відділенні Уманського духовного училища, 5-річного Дмитрія і 3-річного Антонія. Олександр Крижановський 39 років служив у церкві Христо-Воздвиженській і своє місце передав своєму сину Миколі [12,арк.232–233].

Про батька Олександра Васильовича Крижановського відомості відсутні. З розпису сіл та церков Уманського повіту за 1868 р. маємо інформацію про те, що з 1776 р. по 1798 р. в Коржкутьській каплиці справляв богослужіння

уніатський Коржевський священник Василь Крижановський [18,арк.21]. Чи був священник батьком Олександра Васильовича Крижанівського – не відомо.

Син Олександра Васильовича – Микола, 11 листопада 1866 року закінчив курс духовної семінарії і був призначений учителем церковнопарафіяльної школи в с. Оксаниній. Майже через рік, 26 серпня 1867 року, Микола прийняв священницький сан у Христо-Воздвиженській церкві й замість батька очолив Оксанинську парафію. Перші 10 років його служби були відзначені набедреником, якого він удостоївся 8 листопада 1878 року. 26 березня за зразкове піклування про благоустрій приходського храму священнику була висловлена подяка архіпастиря і благословення Боже. Служив о. Микола в Оксанинській церкві майже 18 років, а 2 червня 1884 року на 46 році життя помер. У некролозі повідомлялося, що довгий час після смерті священника церква зберігала прикрасу, чистоту та порядок, заведений ще за його часів [6,с.634–636].

У списку протоієреїв та священників Київської єпархії за 1890 рік є Крижановський Аполлінарій Єрмолаєвич, священник церкви І.-Богословської села Текуча Уманського повіту [1,с.16]. Аполлінарія Крижановського було переведено із с. Булан Бердичівського повіту 2-го серпня 1877 року. Священник очолював Текучанський клір до 1896 року, передавши своє місце своєму зятю Іоанну Каковському, який також був зі священницької династії [11,арк.84–85;4,арк. 83].

Архівні документи містить інформацію за 1881 рік про священника Бердичівського повіту Ксенофонта Крижановського. Чи походив священник з уманських родин, встановити поки-що не вдалося [17,арк.6].

У списку протоієреїв та священників Київської єпархії за 1890 рік зафіксоване прізвище ще одного представника родини Крижановських – Євфимія Федоровича Крижановського, священника села Христинівка Уманського повіту [1,с.16]. Відомостей про нього маємо небагато. Євфимій Федорович Крижановський закінчив духовну семінарію. Свою першу нагороду – набедреник – священник отримав у 1871 році за пастирську службу у

Христинівському приході. За сумлінну працю 9 (23) березня 1882 року Св. Синод нагородив о. Євфимія скуфією (подання № 428). Через п'ять років, 6 листопада 1887 року, священника було відзначено Архіпастирським благословенням із занесенням до послужного списку за піклування народною освітою та сумлінну службу. За визначенням Св. Синоду за № 520 від 14(28) березня 1889 року Євфимія Крижановського нагородили камилавкою. Це була остання його нагорода на Христинівській парафії [8,с.454]. На жаль, більшої інформації про Євфимія Федоровича Крижановського не вдалося відшукати. У клірових відомостях Уманського повіту за 1900 рік його прізвище відсутнє. Залишається тільки припустити, що священник перейшов до парафії іншого повіту або ж помер.

Отже, виявлений та систематизований матеріал дає можливість стверджувати про те, що протягом XIX – початку XX століття багатодітні священницькі родини глибоко пускали коріння в землю певного регіону, довгий час проживаючи на одній і тій самій місцевості. На прикладі родини Крижановських можна переконатися, що в таких сім'ях існував культ освіти, практикувалась спадковість батьківської професії, діти виховувались в атмосфері набожності, релігійної моралі. Вони змалечку розуміли, що таке любов до ближнього, співчуття, жертвне служіння високій ідеї тощо. Розгалуджені священницькі родини, маючи тісні родинні зв'язки, створювали своєрідний суспільний прошарок – духовну еліту, яка мала потужний вплив на формування суспільної моралі. Компактно проживаючи, духовенство та світська інтелігенція з таких родин знали чимало сімей своїх парафіян з діда-прадіда, а тому мало ще більший вплив на свою павству. Саме великі священницькі родини були опорою Православної Церкви, як важливої суспільної інституції, що мала найпотужніший вплив на життя народу.

Список використаних джерел

1. Адрес-календар личного состава Київской епархии с алфавитным списком протоиереев и священников за 1890 год. – К., 1890. – С. 3-29.
2. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 857. – Арк. 84.

3. ДАЧО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 224.
4. ДАЧО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 960. – Арк. 83
5. Дмитро Дорошенко. Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940. – 70 с.
6. «Киевские Епархиальные Ведомости». – 1884. - № 14. – С. 634-636.
7. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні. Навч. посібник: У 3-х книгах. Кн. 3. Кінець XVI – середина XIX століття. – К.: Либідь, 1994. – 336 с.
8. Кузнець Т.В. Православне духовенство Уманщини XIX – початку XX століття: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 607 с.
9. Скус О.В. Релігійна палітра Уманщини 1793-1917 років: Монографія / О.В. Скус. – Умань: Видавець «Сочінський», 2009. – 266 с.
10. Центральний Державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 127. – Оп. 699. – Спр. 191. – Арк. 38.
11. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 1057. – Арк. 559.
12. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 734. – Арк. 429.
13. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1010. – Спр. 9. – Арк. 186.
14. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1015. – Спр. 493. – Арк. 870.
15. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1015. – Спр. 508. – Арк. 1845.
16. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 617. – Спр. 16. – Арк. 8.
17. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 685. – Спр. 1416. – Арк. 6.
18. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 699. – Спр. 300. – Арк. 25.

Семенчук О.А. Священническая семья Крижановских среди духовной элиты XIX – начала XX века

Исследование и воссоздание биографистики священнической династии Уманщины XIX – начала XX века, которая своим добросовестным трудом способствовала духовному обогащению общества.

Ключевые слова: православное духовенство, Уманщина, династия, духовная элита.

Semenchuk O. O. Kryzhanovskiy's priest family among XIX – the beginning of XX century clerical elite

The article deals with the studying and reproduction of XIX – the beginning of XX century Uman region priest dynasty's biographies. The dutiful work of this family contributes to the cultural enrichment of that time society.

Key words: orthodox priesthood, Uman region, dynasty, clerical elite.